

KLASSIEKERS

Lezen en zien: over de Renaissance, koning Ottokar en een valse Farao

M.E.H.N. Mout

Linksboven op de tweede plank van de grote boekenkast in mijn kamer staan ze: de boeken die "van beslissende invloed zijn geweest in mijn wetenschappelijke loopbaan", zoals de redactie van Groniek het zo deftig formuleert. Twee dunne *Harper Torch* pocketboekjes van Paul Oskar Kristeller: *Renaissance Thought I: The Classic, Scholastic, and Humanist strains* uit 1961 en II: *Papers on Humanism and the Arts* uit 1965. Hoe ik eraan ben gekomen, weet ik niet meer. Ik moet ze ergens aan het begin van mijn studietijd hebben opgedoken. Wel weet ik, dat Johan Polak mij in die tijd vroeg wat voor pockets hij voor historici in zijn nieuw geopende Athenaeum-boekwinkel moest hebben. Ik raadde hem toen geestdriftig de *Harper Torchbooks* aan, want daar had ik zelf zo veel aan (ik had nog allerlei andere heerlijke werkjes van ze). Tijdens mijn studie in Amsterdam had niemand het over de Renaissance. Eigenlijk was die een beetje uit, want de mediëvisten beweerden almaar dat alles al tijdens hun tijdperk was bedacht. Wie echt een wetenschappelijke opleiding wilde krijgen, ging Middeleeuwen doen bij Niermeyer en Van de Kieft, maar ik hield om een of andere onduidelijke reden ineens veel van de vroegmoderne tijd. Presser was bezig met zijn boek *Ondergang* en gaf college over de Republiek van Weimar, maar wilde mij best aanmoedigen iets in een ander tijdperk te doen. Maar dat was later in de studie; mijn ontdekking van Kristeller kwam eerst. Jacob Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien. Ein Versuch* (1860) had ik al gelezen toen ik aan Kristeller begon. Vooral die ondertitel 'Ein Versuch' intrigeerde me. Als dit een poging tot geschiedschrijving was, wat was dan echte geschiedschrijving? Kristeller vond ik een soort nieuwe Burckhardt. Die verpletterende geleerdheid! Die talenkennis! Al die bronnen die hij moeiteloos gebruikte! Die gedurfde, maar toch volstrekt gefundeerde nieuwe inzichten! Dit was dus ideeëngeschiedenis, begreep ik: *Renaissance Platonism, Humanism and Scholasticism in the Italian Renaissance, Music and Learning in the Early Italian Renaissance, The Origin and Development of the Language of Italian Prose* - en zo ging het maar door. Ik leerde van Kristeller dat, ten eerste, alleen maar de pen op papier moet worden gezet als men werkelijk vertrouwd is met het tijdperk en zijn bronnen; en, ten tweede, dat ideeëngeschiedenis van nature interdisciplinair is: filosofie, literatuur, theologie, kunstgeschiedenis, muziekgeschiedenis horen er allemaal bij en wie het vak wil beoefenen moet dus maar zien genoeg achtergrondkennis te verwerven om zelf met vrucht aan de slag te kunnen gaan. En verder vond ik het heel opmerkelijk dat Kristeller zo goed had leren schrijven in een taal die niet zijn moedertaal was; hij was een van die vele

emigranten uit Duitsland die het Amerikaanse academische leven zo hebben verrijkt.

Om geleerd te worden was tijd nodig, dat was duidelijk. Kristeller had tenslotte jaren doorgebracht in handschriftencollecties. Enfin, ik aan het werk: eerst maar eens een doctoraalscriptie schrijven, dan een proefschrift. Kristeller had veel gereisd en zo ongeveer aan de lopende band onbekende handschriften uit de Renaissance opgedoken. Vondsten doen leek me zeer spannend, maar dan moest je wel alles kunnen lezen. Ook ik ging met handschriften en archiefstukken werken, meestal buiten Nederland. Kennis van het niet-Nederlandse oude schrift moest ik maar in de praktijk zien te leren, Duits schrift bijvoorbeeld aan de hand van brieven van Beethoven in een Tsjechisch archief, met spetterende pen op het papier gekrast. Af en toe vond ik ook eens wat - van heel andere aard natuurlijk, want ik was inmiddels met heel andere onderwerpen bezig dan Kristeller - en inderdaad was dat opwindend. Ook nu ben ik nog lang niet aan Kristeller uitgeleerd - afgelopen weken las ik weer een aantal artikelen van hem voor mijn Leidse oratie over de macht van het woord in de Renaissance. Terug naar een vroege liefde dus, naast de Middeneuropese en de Nederlandse geschiedenis die mij een paar decennia hadden beziggehouden, vooral in hun ideeën- en cultuurhistorische aspecten.

Tijdens mijn schooltijd was ik trouwens ook al op het cultuurhistorische pad terechtgekomen met werken over Oudheid en Middeleeuwen: *The Greek Experience* van C.M. Bowra, Jérôme Carcopino's *La Vie Quotidienne à Rome*, *The World of Odysseus* van Moses Finley, *Leven in de Middeleeuwen* van Joan Evans in een Nederlandse vertaling en bovenal het fascinerende boek over de vaganten: *The Wandering Scholars* van Helen Waddell. Dat laatste werk was een combinatie van literatuurgeschiedenis en sociale geschiedenis, met veel citaten uit de bronnen. "O Fortuna velut luna" zongen ze in de Carmina Burana van Carl Orff, en de achtergronden daarvan leerde ik bij Waddell kennen. Allemaal onvergetelijke boeken die over iets gingen wat toen 'beschavingsgeschiedenis' werd genoemd. Bovendien waren ze lekker goedkoop in pockets uitgegeven en dus kwam ik een heel eind met mijn zakgeld (en hulp van Sinterklaas).

Maar, redactie, het komt niet alleen van boeken. "Van beslissende invloed" zijn ook andere zaken geweest, in het bijzonder jeugdervaringen met de geschiedenis. Er was nooit iets van mij terecht gekomen in het vak als ik niet de plaatjes van de geschiedenisboeken in het ouderlijk huis had bestudeerd: 'Filips de Schone verhit drinkt koud water' in P.H. Witkamp, *Geschiedenis der zeventien Nederlanden* (1882) bijvoorbeeld. In de Leidse drie-oktoberoptochten, als kind aanschouwd, kwamen die plaatjes trouwens tot leven, evenals in Grillparzers toneelstuk *König Ottokars Glück und Ende* in een amateurvoorstelling op het openluchttoneel van een Oostenrijks dorpje tijdens een vakantie. En al die kerken, kastelen en musea waar we gedurende de vakanties langskwamen, ik was er niet uit te slaan. Mijn familie werd er soms gek van. O, wat was ik graag even stiekem in een sarcofaag gaan liggen in het Leidse Museum van Oudheden, alleen maar om te kijken hoe een mummie zich voelde. En dan zag ik weer boeken aan een ketting in een kerk te Zutphen, de ruïnes van een kasteel

bij Wijk bij Duurstede en oudheidkamers vol maliënkolders en hellebaarden. Men hoefde mij als kind maar te vragen naar het verschil tussen een goedendag en een zevenster en ik gaf graag inlichtingen.

Bovendien had ik twee tantes die van alles verzamelden en op een gegeven moment ook nog de boedel van een overleden antiquaar moesten afhandelen. Daar was van alles te zien en vooral ook in handen te nemen, en dat was op zichzelf een onvergetelijke leerschool. De grote antiquaar Maggs kwam over uit Londen om bij de tantes naar manuscripten van de dichter Swinburne te kijken. Iemand anders was geïnteresseerd in Egyptische en Romeinse sieraden, die ik dan even mocht dragen, er waren middeleeuwse handschriftfragmenten, Indische en Perzische miniaturen, papyri en een grote kop van een farao die misschien wel vals was, zeventiende-eeuws Nederlands vaatwerk, tegels en glas naast Art Nouveau vazen, de Tacitus-editie van Justus Lipsius, een kerkinterieur van Johannes Bosboom en een vrouwenportret van George Breitner. Wilde ik soms hiëroglfen leren? De tantes diepten ergens een leerboek op. Of liever Sanskriet? Dan had mijn vader nog een boekje, dat trouwens van de filosoof Bolland was geweest. Al die beelden en vormen, al die talen, al die voorwerpen, al die boeken, daar komt het van. Daarom neem ik nu af en toe studenten mee naar de handschriftenkamer van de Leidse universiteitsbibliotheek of de Herzog August Bibliothek te Wolfenbüttel en moedig ze aan veel te reizen en veel te zien, opdat de *genius loci* aan hen verschijne. 'Radboud trekt zijn voet terug uit het doopvont', 'Brinio op het schild geheven' maar ook 'de sterfkamer van Franz Lehár' en 'de kroon van keizer Rudolf II'- je moet het liefst als kind al hebben meegemaakt, vind ik. Het maakt het vak een stuk vermakelijker.

.....

OPROEP

De redactie van *Groniek* zou graag scripties van studenten en (pas) afgestudeerde historici publiceren in het Supplement. Wil jij het resultaat van een origineel en geslaagd onderzoek bekend maken in dezelfde rubriek waarvoor 'godfathers' als Kossmann en Von der Dunk schreven? Stuur dan je werkstuk op diskette naar ons adres, of leg het in ons postvak bij het Instituut voor Geschiedenis te Groningen. Ook boekbesprekingen zijn van harte welkom.

Voorwaarden:

- * de opmaak is in WordPerfect 5.1
- * de lengte ongeveer 4500 woorden (800 i.g.v. recensie)
- * annotatie volgens De Buck
- * de redactie garandeert geen publicatie